

DOMSTOLENS DOM
av den 14 juli 1972*

Mål 48/69

Imperial Chemical Industries Ltd., (nedan kallad ICI), med säte i London och Manchester, biträdd och företrädd av C. R. C. Wijckerheld Bisdom och B. H. ter Kuile, advokater vid Hoge Raad i Nederländerna, med delgivningsadress i Luxemburg hos J. Loesch, advokat, 2, rue Goethe,

sökande,

mot

Europeiska gemenskapernas kommission, företrädd av juridiska rådgivarna J. Thiesing, G. Marchesini och J. Griesmar, i egenskap av ombud, biträdda av professor W. Van Gerven, med delgivningsadress i Luxemburg hos juridiske rådgivaren E. Reuter, 4, boulevard Royal,

svarande.

Talan avser en begäran om ogiltigförklaring av kommissionens beslut av den 24 juli 1969, som offentliggjorts i Europeiska gemenskapernas officiella tidning nr L 195, 7. 8. 1969, s. 11 och följande (fransk version; vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå), om ett förfarande i enlighet med artikel 85 i EEG-fördraget (IV/26.267 - färgämnen).

DOMSTOLEN,

sammansatt av ordföranden R. Lecourt, avdelningsordförandena J. Mertens de Wilmars och H. Kutscher samt domarna A.M. Donner, A. Trabucchi (referent), R. Monaco och P. Pescatore,

generaladvokat: H. Mayras,
justitiesekreterare: A. Van Houtte,

meddelar följande

* Rättegångsspråk: nederländska.

dom

DOMSKÄL

- 1 Mellan januari 1964 och oktober 1967 ägde tre allmänna och enhetliga höjningar av priserna på färgämnen rum inom gemenskapen.
- 2 Mellan den 7 och 20 januari 1964 ägde en enhetlig höjning rum med 15 % av priset på de flesta anilinbaserade färgämnen med undantag för vissa kategorier i Italien, Nederländerna, Belgien och Luxemburg samt i vissa tredje länder.
- 3 Den 1 januari 1965 ägde en motsvarande höjning rum i Tyskland.
- 4 Samma dag genomförde nästan samtliga producenter i alla länder inom den gemensamma marknaden med undantag av Frankrike en enhetlig prishöjning på 10 % på färgämnen och pigment som var undantagna från höjningen 1964.
- 5 Med anledning av att bolaget ACNA inte deltog i 1965 års höjning på den italienska marknaden upprätthöll de övriga företagen inte den tillkännagivna prishöjningen på denna marknad.
- 6 Omkring mitten av oktober 1967 genomfördes, utom i Italien, en höjning av priset på alla färgämnen av nästan samtliga producenter med 8 % i Tyskland, Nederländerna, Belgien och Luxemburg samt med 12 % i Frankrike.
- 7 I samband med dessa höjningar inledde kommissionen genom beslut av den 31 maj 1967 med tillämpning av artikel 3 i förordning nr 17/62 på eget initiativ ett förfarande för förmodad överträdelse av artikel 85.1 i EEG-fördraget mot sju färgämnesproducenter etablerade inom och utanför den gemensamma marknaden, samt mot talrika dotterbolag och företrädare för dessa företag.
- 8 Genom beslut av den 24 juli 1969 fastställde kommissionen att dessa höjningar var ett resultat av samordnade förfaranden, i strid mot artikel 85.1 i EEG-fördraget, mellan företagen
  - Badische Anilin- und Soda-Fabrik AG (BASF), Ludwigshafen,
  - Cassella Farbwerke Mainkur AG, Frankfurt am Main,
  - Farbenfabriken Bayer AG, Leverkusen,
  - Farbwerke Hoechst AG, Frankfurt am Main,

- Française des matières colorantes SA, Paris,
- Azienda Colori Nazionali Affini S.p.A. (ACNA), Milano,
- Ciba SA, Basel,
- J. R. Geigy SA, Basel,
- Sandoz SA, Basel, och
- Imperial Chemical Industries Ltd., (ICI), Manchester.

- 9 Följaktligen ålade den vart och ett av dessa företag ett bötesbelopp på 50 000 beräkningsenheter, med undantag för ACNA vars bötesbelopp fastställdes till 40 000 beräkningsenheter.
- 10 Genom en ansökan inlämnad till domstolens kansli den 1 oktober 1969 väckte företaget Imperial Chemical Industries Ltd. talan mot detta beslut.

Invändningar avseende förfarandet och formen

Invändningar avseende det administrativa förfarandet

a) *Invändning avseende en kommissionstjänstemans undertecknande av "meddelandet om anmärkningar"*

- 11 Sökanden har hävdats att det meddelande om anmärkningar som avses i artikel 2 i kommissionens förordning nr 99/63 är behäftat med fel eftersom det är undertecknat av generaldirektören för konkurrensområdet "genom delegering", fastän sådan delegering av befogenheter från kommissionens sida inte är tillåten.
- 12 Det är ostridigt att generaldirektören för konkurrensområdet endast undertecknat det meddelande om anmärkningar som kommissionsledamoten med behörighet i konkurrensfrågor, under utövandet av de befogenheter som kommissionen hade delegerat till honom, dessförinnan hade godkänt.
- 13 Denna tjänsteman handlade således inte inom ramen för en delegering av befogenheter utan en enkel delegering av rätten att underteckna som han fått av den behöriga ledamoten.
- 14 En sådan delegering utgör en åtgärd inom ramen för den interna organisationen av kommissionens tjänstegrevar i överensstämmelse med artikel 27 i den provisoriska interna arbetsordning som antogs med stöd av artikel 7 i

fördraget av den 8 april 1965 om inrättandet av ett gemensamt råd och en gemensam kommission.

15 Denna invändning saknar således grund.

b) *Invändning avseende skillnader mellan "meddelandet om anmärkningar" och beslutet om inledandet av det administrativa förfarandet*

16 Sökanden har hävdad att meddelandet om anmärkningar anger prishöjningar som inträffat efter beslutet om inledandet av förfarandet och dessutom hänvisar till ett eventuellt åläggande av böter, fastän det i beslutet om inledandet av förfarandet endast talas om förfarandet för konstaterande av överträdelser.

17 Det är endast meddelandet om anmärkningar och inte beslutet om inledandet av detta förfarande som utgör den rättsakt som fastslår kommissionens ståndpunkt gentemot de företag mot vilka förfarandet avseende överträdelser av konkurrensreglerna har inletts.

18 Om företagen under tiden mellan beslutet och meddelandet fortsätter eller upprepar handlingar av det slag som kommissionen hade beslutat inleda förfarande emot berörs rätten till försvar inte av att det i meddelandet om anmärkningar tas hänsyn till omständigheter som innebär en fortsättning på tidigare agerande, vilket för övrigt motsvarar en princip om ändamålsenliga administrativa åtgärder.

19 I beslutet om inledande av förfarandet åberopas "särskilt" artiklarna 3 och 9 andra och tredje styckena i förordning nr 17 samtidigt som det hänvisas till denna förordning i sin helhet, alltså även till artikel 15 som handlar om böter.

20 Dessa invändningar saknar således grund.

c) *Invändningar avseende kränkning av rätten till försvar*

21 Sökanden har påtalat att kommissionen i det beslut mot vilket talan förs hänvisar till omständigheter som inte finns angivna i meddelandet om anmärkningar och vilka sökanden alltså inte har kunnat ta ställning till under det administrativa förfarandet.

- 22 För att skydda rätten till försvar under det administrativa förfarandet räcker det att företagen underrättas om de väsentliga omständigheter som anmärkningarna grundas på.
- 23 Det framgår av ordalydelsen i redovisningen av anmärkningarna att de omständigheter som ligger till grund för dessa anmärkningar mot sökanden var tydligt angivna där.
- 24 Denna redovisning innehåller alla uppgifter som är nödvändiga för att fastställa de anmärkningar som åberopats mot sökanden, särskilt omständigheterna vid tillkännagivandet och genomförandet av höjningarna 1964, 1965 och 1967.
- 25 De rättelser som gjordes genom det beslut mot vilket talan förs i fråga om dessa omständigheters exakta förlopp efter det att de berörda kunnat lämna uppgifter till kommissionen under det administrativa förfarandets gång kan inte åberopas till stöd för denna invändning.
- 26 Denna invändning saknar således grund.

d) Invändning avseende förhørsprotokollet

- 27 Sökanden har påtalat att svaranden har fattat sitt beslut innan sökanden kunnat meddela svaranden sina synpunkter avseende protokollet från förhöret med parterna.
- 28 I artikel 9.4 i kommissionens förordning nr 99/63 föreskrivs att det väsentliga innehållet i de yttranden som avges av varje person som hörs skall antecknas i ett protokoll som skall läsas och godkännas av honom.
- 29 Syftet med denna föreskrift är att garantera de personer som hörs att protokollet överensstämmer med det väsentliga innehållet i deras yttranden.
- 30 Protokollet från förhöret den 10 december 1968 överlämnades till sökanden först den 27 juni 1969, dvs. ungefär fyra veckor innan beslutet antogs.
- 31 Trots kommissionens brist på skyndsamhet med delgivning av protokollen kan den försening som sökanden har klagat på inte ha någon verkan på beslutets lagenlighet utom i fall då det uppstår tvivel om riktigheten i återgivningen av yttrandena.

32 Då detta inte är fallet är det ovan nämnda förbiseendet inte av den arten att
det medför att det beslut mot vilket talan förs blir behäftat med fel.

33 Denna invändning saknar således grund.

Invändningen avseende delgivningen av beslutet

34 Sökanden har hävdat att kommissionen, genom att i artikel 4 i det beslut mot
vilket talan förs föreskriva att delgivningen av beslutet kan ske hos sökan-
dens dotterbolag som är etablerade inom den gemensamma marknaden, har
åsidossatt fördraget eller åtminstone viktiga formkrav.

35 Sökandens tyska dotterbolag, hos vilket beslutet delgavs av kommissionen,
hade inte fått någon fullmakt av moderbolaget för detta, och enligt tysk rätt
var det inte skyldigt att låta moderbolaget få kännedom om dokumenten.

36 I artikel 191 andra stycket i fördraget föreskrivs att "beslut skall delges dem
som de riktar sig till och bli gällande genom denna delgivning".

37 Under alla förhållanden kan artikel 4 i det beslut mot vilket talan förs inte
ändra denna ordning.

38 Den kan således inte anföras mot sökanden.

39 Brister i fråga om förfarandet vid delgivningen av ett beslut ligger utanför
rättsakten och kan alltså inte medföra att den blir behäftad med fel.

40 Under vissa omständigheter kan dessa brister hindra att tiden för överklagan-
de börjar löpa.

41 I artikel 173 sista stycket i fördraget föreskrivs att tidsfristen för talan om
ogiltigförklaring mot kommissionens enskilda rättsakter börjar löpa från
delgivningen av beslutet med sökanden eller, om så inte skett, från den dag
då denne fick kännedom om beslutet.

42 I det här fallet är det ostridigt att sökanden fick fullständig kännedom om
beslutets innehåll. Sökanden har också inom den utsatta tidsfristen utövat sin
rätt att väcka talan.

- 43 Under sådana omständigheter blir frågan om eventuella brister vid delgivningen utan intresse.
- 44 Följaktligen kan ovan nämnda invändningar inte prövas på grund av att de saknar rättsligt intresse.

Invändningen om preskriptionstid

- 45 Sökanden har hävdad att det beslut mot vilket talan förs strider mot fördraget och dess tillämpningsföreskrifter eftersom kommissionen genom att först den 31 maj 1967 inleda ett förfarande rörande prishöjningen i januari 1964 överskred varje skälig preskriptionstid.
- 46 I de föreskrifter som reglerar kommissionens befogenheter att ålägga böter vid överträdelse av konkurrensreglerna föreskrivs ingen preskriptionstid.
- 47 För att fylla sitt syfte måste en tidsfrist fastställas i förväg.
- 48 Fastställandet av denna tidsfrist och tillämpningsbestämmelserna i samband därmed omfattas av gemenskapslagstiftarens behörighet.
- 49 Även om det grundläggande kravet om rättssäkerhet, i det fall det saknas bestämmelser på området, hindrar kommissionen från att på obestämd tid dröja med att utöva sin befogenhet att ålägga böter, kan dess uppträdande i detta fall inte anses utgöra ett hinder för att utöva denna befogenhet vad beträffar deltagandet i de samordnade förfarandena år 1964 och 1965.
- 50 Denna invändning saknar således grund.

Sakinvändningar om förekomsten av samordnade förfaranden

Parternas ståndpunkter

- 51 Sökanden har gjort invändning mot kommissionen om att den inte har bevisat förekomsten av samordnade förfaranden i den mening som avses i artikel 85.1 i EEG-fördraget beträffande någon av de tre prishöjningar som avses i det beslut mot vilket talan förs.

- 52 I detta beslut anges som ett första bevis för den samordnade karaktären hos prishöjningarna 1964, 1965 och 1967 att samma procentsats tillämpades av de olika producenterna i varje land i samband med varje höjning, att samma färgämnen var föremål för höjningen med mycket sällsynta undantag, liksom att datum för genomförandet låg mycket nära varandra i tiden eller till och med sammanföll helt.
- 53 Dessa höjningar kan inte förklaras enbart genom det faktum att marknaden strukturellt sett kännetecknas av att det råder oligopol.
- 54 Det är inte rimligt att anta att de viktigaste producenterna som levererar till den gemensamma marknaden, utan föregående samråd, vid upprepade tillfällen skulle ha genomfört höjningar med samma procentsatser, praktiskt taget vid samma tillfälle, för samma betydelsefulla produktserie, inklusive specialprodukter vars inbördes utbytbarhet är mycket låg, till och med obefintlig, och detta i flera olika länder där förhållandena skiljer sig åt på marknaden för färgämnen.
- 55 Vid domstolen har kommissionen hävdats att det, för att det skall vara fråga om samordning, inte är nödvändigt att de berörda gemensamt har upprättat en plan i syfte att enas om ett visst uppträdande.
- 56 Enligt kommissionen skulle det räcka med att de i förväg ömsesidigt underlättade varandra om vilken hållning de tänkte inta, så att var och en kunde anpassa sina åtgärder och räkna med att konkurrenterna skulle uppträda parallellt.
- 57 Sökanden har hävdats att det beslut mot vilket talan förs grundas på en otillräcklig analys av marknaden för produkterna i fråga och på en felaktig uppfattning av begreppet samordnat förfarande, genom att detta likställs med det medvetet parallella uppträdandet hos deltagarna i ett oligopol, fastän det senare är beroende av självständiga beslut av varje företag som fattas utifrån en objektiv ekonomisk nödvändighet, särskilt kravet att höja den otillfredsställande låga lönsamhetsnivån i produktionen av färgämnen.
- 58 Det har gjorts gällande att priserna på produkterna i fråga faktiskt har visat en stadigt nedåtgående tendens på grund av att marknaden för dessa produkter kännetecknas av en livlig konkurrens mellan producenter inte enbart i fråga om produktkvalitet och tekniskt stöd till kunderna, utan också i fråga om priser, särskilt genom betydande rabatter som beviljas individuellt till de största köparna.

- 59 Enligt sökanden beror de identiskt lika prishöjningarna på ett företags "price-leadership".
- 60 Det stora antal färgämnen som framställs av varje företag skulle göra det omöjligt i praktiken att differentiera höjningar för olika produkter.
- 61 Olika stora prishöjningar för utbytbara produkter skulle, å andra sidan, antingen inte ge några resultat av ekonomisk betydelse på grund av de begränsade lagren och den tid som krävs för att anpassa anläggningarna till en avsevärt ökad efterfrågan, eller också leda till ett ruinerande priskrig.
- 62 Slutligen utgör icke utbytbara färgämnen bara en obetydlig del av producenternas omsättning.
- 63 Med hänsyn till dessa för marknaden grundläggande drag och mot bakgrund av det generella fenomenet med fortlöpande prisnedgång kunde varje medlem i oligopolet efter att ha beslutat att genomföra en prishöjning rimligen förvänta sig att konkurrenterna med samma lönsamhetsproblem skulle följa efter.

Begreppet samordnat förfarande

- 64 När artikel 85 skiljer mellan begreppen "samordnat förfarande", "avtal mellan företag" och "beslut av företagssammanslutningar" sker detta i syfte att låta förbuden i denna artikel omfatta en form av samordning mellan företag som utan att det har lett fram till att det ingåtts ett egentligt avtal medvetet ersätter den fria konkurrensens risker med ett praktiskt inbördes samarbete.
- 65 Ett samordnat förfarande är till själva sin natur sådant att det inte innefattar alla de kriterier som kännetecknar ett avtal, utan det kan bl.a. vara resultatet av en samordning som visar sig genom deltagarnas uppträdande.
- 66 Även om ett parallellt uppträdande inte i sig kan likställas med ett samordnat förfarande, kan det dock utgöra ett starkt indicium för detta, då det, med hänsyn till varornas beskaffenhet, företagets storlek och antal samt omfattningen av marknaden i fråga, leder till konkurrensvillkor som inte överensstämmer med de normala villkoren för marknaden i fråga.

- 67 Detta är särskilt fallet då det parallella uppträdandet kan göra det möjligt för parterna att försöka uppnå prisstabilitet på en annan nivå än den som skulle ha uppstått genom konkurrens och befästa den marknadsställning som uppnåtts till skada för en verkligt fri rörlighet för varor inom den gemensamma marknaden och för konsumenternas frihet att välja leverantörer.
- 68 Frågan om huruvida det föreligger samordning i det här fallet kan alltså endast bedömas korrekt om de indicier som åberopas i det beslut mot vilket talan förs inte ses isolerade utan beaktas i sin helhet med hänsyn till det kännetecknande för marknaden för produkterna i fråga.

Det kännetecknande för färgämnesmarknaden

- 69 Färgämnesmarknaden kännetecknas av det faktum att 80% av marknaden behärskas av ett tiotal producenter, i allmänhet mycket stora, som ofta vid sidan av denna tillverkning framställer andra kemiska produkter eller farmaceutiska specialiteter.
- 70 Dessa fabrikanter har produktionsstrukturer och därmed kostnadsstrukturer som är mycket olika, vilket gör det svårt att uppskatta de konkurrerande producenternas kostnadsnivå.
- 71 Det totala antalet färgämnen är mycket stort, då varje företag framställer mer än tusen olika färgämnen.
- 72 Dessa produkters genomsnittliga utbytbarhet betraktas som relativt god för standardfärgämnen, medan den kan vara mycket låg, till och med obefintlig, för specialfärgämnen.
- 73 I fråga om specialprodukter finns det i vissa fall en tendens till oligopol på marknaden.
- 74 På grund av färgämnesprisets ganska obetydliga inverkan på priset på avnämraföretagets slutprodukt är graden av flexibilitet i efterfrågan på färgämnen på marknaden i sin helhet begränsad, vilket på kort sikt utgör ett incitament till höjning.
- 75 Å andra sidan råder det en stadig ökning i den totala efterfrågan på färgämnen, vilket tenderar att påverka producenterna till att föra en politik som gör det möjligt för dem att delta i denna tillväxt.

- 76 Inom gemenskapens område kännetecknas färgämnesmarknaden av fem isolerade nationella marknader med olika prisnivåer där skillnaderna inte kan förklaras genom skillnader i de kostnader och avgifter som bärs av producenterna i dessa länder.
- 77 Upprättandet av den gemensamma marknaden tycks sålunda inte ha påverkat denna situation, eftersom skillnaderna mellan de nationella prisnivåerna knappast alls har minskat.
- 78 Tvärtom är det ostridigt att var och en av de nationella marknaderna har oligopolistiska kännetecken och att prisnivån i flertalet fall bestäms under påverkan från en "price-leader" som i vissa fall är den viktigaste producenten i samma land, i andra fall en producent från en annan medlemsstat eller från tredje land som agerar genom ett dotterbolag.
- 79 Denna avskärmning beror enligt experterna på behovet av att ge avnämarna tekniskt stöd på platsen och att säkerställa omedelbar leverans, i allmänhet i begränsade mängder eftersom producenterna utom i undantagsfall levererar till dotterbolag etablerade i de olika medlemsstaterna och genom ett nät av kontor och lager säkerställer särskilt stöd och leveranser till avnämara-företagen.
- 80 Det framgår av de fakta som lagts fram under förfarandets gång att priserna, även i de fall där producenten står i direkt kontakt med en viktig avnämare i en annan medlemsstat, vanligtvis bestäms med ledning av avnämarens hemort genom att de följer den nationella marknadens prisnivå.
- 81 Även om producenterna genom detta agerande i första hand har anpassat sig till de speciella omständigheterna på färgämnesmarknaden och till kundernas behov är det inte desto mindre klart att den därav följande avskärmningen av marknaden leder till en uppdelning av den fria konkurrensen, isolering av avnämarna på den nationella marknaden och till att producenterna hindras från att mötas på hela den gemensamma marknadens område.
- 82 Det är i detta sammanhang, mot bakgrund av färgämnesmarknadens speciella funktionssätt som de omtvistade omständigheterna bör bedömas.

Höjningarna 1964, 1965 och 1967

- 83 Höjningarna 1964, 1965 och 1967 som avses i det beslut mot vilket talan förs hänger samman med varandra.
- 84 Den prishöjning på 15 % på de flesta anilinbaserade färgämnen som genomfördes den 1 januari 1965 i Tyskland utgjorde i själva verket bara en utvidgning av den höjning som genomfördes i januari 1964 i Italien, Nederländerna, Belgien och Luxemburg till ytterligare en nationell marknad.
- 85 Den höjning av priset på vissa färgämnen och pigment som genomfördes den 1 januari 1965 i alla medlemsstater med undantag av Frankrike omfattade alla produkter som var undantagna den första höjningen.
- 86 När den prishöjning på 8 % hösten 1967 för Frankrikes del sattes till 12 %, var detta med avsikt att kompensera för höjningarna 1964 och 1965 som denna marknad till följd av systemet för priskontroll inte hade omfattats av.
- 87 Dessa tre höjningar kan alltså inte ses isolerade från varandra, fastän de inte ägde rum under identiskt lika förhållanden.
- 88 År 1964 tillkännagav alla företagen i fråga sina höjningar och genomförde dem omedelbart. Initiativet togs av Ciba-Italien som den 7 januari 1964 på order av Ciba-Schweiz tillkännagav och omedelbart genomförde en höjning på 15%. Detta exempel följdes under de närmaste två till tre dagarna av övriga producenter på den italienska marknaden.
- 89 Den 9 januari tog ICI-Holland initiativet till en likadan höjning i Nederländerna samtidigt som Bayer samma dag vidtog motsvarande åtgärd på marknaden för Belgien/Luxemburg.
- 90 Med smärre skillnader, särskilt mellan å ena sidan de tyska företagens prishöjningar och å andra sidan de schweiziska och engelska företagens, gällde dessa höjningar hos olika producenter och på olika marknader samma produktsortiment, dvs. de flesta anilinbaserade färgämnen utom pigment och färgämnen för livsmedel och för kosmetika.
- 91 Vad beträffar 1965 års höjning hade vissa företag i förväg tillkännagett prishöjningar som för den tyska marknadens räkning innebar en höjning med 15 % för de produkter som redan hade blivit föremål för en sådan höjning på de övriga marknaderna och med 10 % för de produkter som man ännu inte

hade höjt priset på. Dessa tillkännagivanden gjordes under tidsperioden 14 oktober – 28 december 1964.

- 92 Det första tillkännagivandet gjordes av BASF den 14 oktober 1964 och följdes av tillkännagivanden av Bayer den 30 oktober och av Cassella den 5 november.
- 93 Dessa höjningar genomfördes samtidigt den 1 januari 1965 på samtliga marknader utom på den franska marknaden till följd av prisstoppet i den staten och på den italienska marknaden där den största italienska producenten ACNA:s vägran att vidta en prishöjning på denna marknad fick övriga producenter att också avstå från att höja sina priser.
- 94 ACNA avstod dessutom också från att höja sina priser med 10% på den tyska marknaden.
- 95 I övrigt skedde det en generell höjning som genomfördes samtidigt av alla de producenter som anges i det beslut mot vilket talan förs och utan avvikelser i fråga om produktsortimentet.
- 96 Vad gäller 1967 års höjning tillkännagav bolaget Geigy vid ett möte som hölls i Basel den 19 augusti 1967, där alla de producenter som anges i det beslut mot vilket talan förs med undantag av ACNA deltog, att det hade för avsikt att höja sina försäljningspriser med 8% från och med den 16 oktober 1967.
- 97 Vid samma tillfälle tillkännagav företrädarna för Bayer och Francolor att deras företag också planerade en höjning.
- 98 Redan i mitten av september tillkännagav alla de företag som anges i det beslut mot vilket talan förs en höjning med 8 %, som i Frankrikes fall utökades till 12 %, med verkan från och med den 16 oktober i alla länder utom Italien, där ACNA återigen vägrade att höja sina priser samtidigt som det var berett att delta i prishöjningarna på två andra marknader, om än vid andra tidpunkter än den 16 oktober.
- 99 Betraktade som en helhet tyder dessa tre på varandra följande höjningar på ett fortlöpande samarbete mellan de berörda företagen.

- 100 Efter de erfarenheter man fått 1964, då tillkännagivandena och genomförandena av höjningarna sammanföll, samtidigt som det förekom smärre skillnader i fråga om produktsortimentet, pekar höjningarna 1965 och 1967 på ett annat tillvägagångssätt, där de initiativtagande företagen, BASF och Geigy, vart och ett på sitt håll tillkännagav sin avsikt att höja priserna inom en viss tid, vilket gjorde det möjligt för företagen att iaktta varandras reaktioner på de olika marknaderna, och anpassa sig därefter.
- 101 Genom dessa tillkännagivandena i förväg undanröjde de olika företagen all inbördes osäkerhet rörande sitt uppträdande i framtiden och därmed en stor del av den normala risk som är förenad med varje självständig förändring av ett uppträdande på en eller flera marknader.
- 102 Detta gällde i desto högre grad som dessa tillkännagivanden, som utmynnade i att det fastställdes totala och enhetliga prishöjningar för färgämnesmarknaderna, gjorde att det gick att få insyn på dessa marknader vad gällde prishöjningarnas procentsatser.
- 103 Företagen i fråga undanröjde således genom sitt agerande på prisområdet temporärt vissa av de konkurrensvillkor på marknaden som utgjorde ett hinder för ett parallellt och enhetligt uppträdande.
- 104 Uppfattningen att det här inte är fråga om något spontant uppträdande styrks genom en granskning av andra fakta beträffande marknaden.
- 105 Den europeiska färgämnesmarknaden kan nämligen inte med hänsyn till antalet producenter betraktas som ett oligopol i strikt mening, där priskonkurrens inte längre spelar någon väsentlig roll.
- 106 Dessa producenter är tillräckligt starka och tillräckligt många för att det skall uppstå en icke försumbar risk att det vid prishöjningar finns några bland dem som inte följer den allmänna trenden utan försöker att öka sin relativa marknadsandel genom ett individuellt uppträdande.
- 107 Dessutom gör uppdelningen av den gemensamma marknaden i fem nationella marknader med olika prisnivåer och strukturer en spontan prishöjning, som är enhetlig på alla de nationella marknaderna, föga trolig.

- 180 Även om man skulle kunna föreställa sig en total och spontan prishöjning på var och en av de nationella marknaderna, borde man ändå kunna vänta sig att dessa höjningar skulle uppvisa skillnader sinsemellan beroende på de olika nationella marknadernas särdrag.
- 109 Även om ett parallellt uppträdande på prisområdet för de berörda företagen kunde utgöra ett lockande och riskfritt mål är det likväl svårt att tänka sig ett spontant förverkligande av en sådan parallellitet med hänsyn till de nationella marknaderna och produktsortimentet.
- 110 Det är inte heller troligt att höjningarna i januari 1964, som inleddes på den italienska marknaden och efterföljdes på de nederländska, belgiska och luxemburgska marknaderna som har få förbindelser sinsemellan, vad beträffar såväl prisnivån som konkurrensstrukturen, kunnat förverkligas inom en tidsfrist på mellan 48 timmar och tre dagar, utan föregående samråd.
- 111 Vad gäller höjningarna 1965 och 1967 ägde samrådet rum helt öppet sedan alla tillkännagivanden om avsikten att höja priserna från och med ett visst datum och för ett visst produktsortiment hade gjort det möjligt för producenterna att enas om hur de skulle uppträda i fråga om specialfallen Frankrike och Italien.
- 112 Genom detta tillvägagångssätt undanröjde företagen i förväg osäkerheten om sitt inbördes uppträdande på de olika marknaderna och därigenom en stor del av den risk som är förenad med varje självständig ändring av uppträdandet på dessa marknader.
- 113 Den allmänna och enhetliga höjningen på dessa olika marknader kan endast förklaras genom dessa företags gemensamma avsikter att å ena sidan justera prisnivån och den situation med rabatter som uppstått genom konkurrensen och å andra sidan undvika den risk för förändrade konkurrensvillkor som varje prishöjning är förenad med.
- 114 Den omständigheten att inga prishöjningar genomfördes i Italien och att företaget ACNA endast delvis anslöt sig till 1967 års höjningar på övriga marknader vederlägger inte denna slutsats utan bekräftar den snarare.
- 115 Priskonkurrensens funktion är att hålla priserna på lägsta möjliga nivå och främja varors rörlighet mellan medlemsstaterna och på så sätt möjliggöra den mest effektiva verksamhetsfördelningen med avseende på företagens produktivitet och anpassningsförmåga.

- 116 Skillnader i prisnivåer främjar uppfyllandet av ett av fördragets väsentliga mål, nämligen integrationen av de nationella marknaderna och därmed konsumenternas direkta tillgång till hela gemenskapens produktionskällor.
- 117 På grund av färgämnesmarknadens begränsade flexibilitet till följd av sådana faktorer som frånvaron av insyn i fråga om priser, betydelsen av de olika färgämnenas inbördes beroende hos varje producent för sammansättningen av det sortiment av produkter som används av konsumenten, produktprisernas relativt måttliga inverkan på kostnaden för den slutliga produkten hos avnämmarföretaget, nyttan för det sistnämnda med att ha tillgång till en leverantör på platsen samt transportkostnadernas inverkan, får kravet på att undvika alla åtgärder som på ett konstlat sätt kan minska möjligheterna till integration av de nationella marknaderna på konsumentnivån en särskild betydelse på marknaden för de ifrågavarande produkterna.
- 118 Även om varje producent fritt kan ändra sina priser och på så sätt ta hänsyn till konkurrenternas nuvarande eller förväntade uppträdande strider det däremot mot fördragets konkurrensregler när en producent samarbetar med sina konkurrenter – på vilket sätt det än sker – för att dels fastlägga ett samordnat handlingssätt rörande prisändringar, dels se till att denna samordning blir verksam, genom att på förhand undanröja all osäkerhet rörande det ömsesidiga uppträdandet i fråga om väsentliga inslag som omfattas av detta, såsom nivån på, föremålet för samt dagen och platsen för sådana ändringar.
- 119 Under dessa förhållanden och med beaktande av det kännetecknande för marknaden för produkterna i fråga har sökandens uppträdande i förening med de andra klandrade företagen haft som syfte att ersätta den fria konkurrensens risker och det slumpmoment som ligger i de konkurrerande företagens spontana reaktioner med ett samarbete som utgör ett samordnat förfarande som är förbjudet enligt artikel 85.1 i fördraget.

Det samordnade förfarandets inverkan på handeln mellan medlemsstaterna

- 120 Sökanden har hävdat att de enhetliga prishöjningarna inte kunde påverka handeln mellan medlemsstaterna eftersom konsumenterna trots de påtagliga skillnaderna mellan de priser som tillämpades i de olika staterna alltid har föredragit att göra sina inköp av färgämnen i det egna landet.

- 121 Av det föregående framgår dock att de samordnade förfarandena, vars syfte var att bibehålla uppdelningen av marknaden, kunde påverka villkoren för handeln med de ifrågakvarande varorna mellan medlemsstaterna.
- 122 De parter som genomförde dessa förfaranden försökte vid varje prishöjning att minska riskerna med att ändra konkurrensvillkoren till ett minimum.
- 123 Höjningarnas enhetliga och samtidiga karaktär har bl.a. haft till funktion att upprätthålla status quo genom att undvika en förskjutning i respektive företags kundkrets och har sålunda bidragit till att bevara de traditionella nationella varumarknadernas "cementerade" karaktär, till förfång för dessa varors verkliga fria rörlighet på den gemensamma marknaden.
- 124 Denna invändning saknar således grund.

Kommissionens behörighet

- 125 Sökanden vars säte ligger utanför gemenskapen har hävdade att kommissionen inte har behörighet att ålägga företaget böter enbart på grund av de verkningar som uppstått på den gemensamma marknaden genom åtgärder som företaget vidtagit utanför gemenskapen.
- 126 Eftersom det rör sig om ett samordnat förfarande är det lämpligt att först ta reda på om sökandens uppträdande har haft återverkningar på den gemensamma marknaden.
- 127 Av det föregående framgår att de omtvistade höjningarna har genomförts på den gemensamma marknaden och berörde konkurrensen mellan producenter med verksamhet där.
- 128 Därmed är de handlingar på grund av vilka de omtvistade böterna ålagts att betrakta som förfaranden som direkt ägt rum på den gemensamma marknaden.
- 129 Av det som sades i samband med prövningen av invändningen avseende förekomsten av samordnade förfaranden framgår att sökanden har beslutat om höjningar av försäljningspriset på sina produkter för avnämare inom den gemensamma marknaden, och att dessa höjningar är enhetliga i förhållande till de höjningar som beslutats av de övriga producenterna i fråga.

- 130 Genom att utnyttja sin makt att leda de dotterbolag som är etablerade inom gemenskapen har sökanden kunnat driva igenom tillämpningen av sitt beslut på marknaden.
- 131 Sökanden har invänt att det är dotterbolagen, inte moderföretaget, som har uppträtt på detta sätt.
- 132 Den omständigheten att dotterbolaget är en särskild juridisk person räcker inte för att man skall kunna utesluta möjligheten att dess uppträdande skall tillskrivas moderföretaget.
- 133 Detta kan särskilt vara fallet när dotterbolaget, fastän det är en särskild juridisk person, inte självständigt bestämmer sitt uppträdande på marknaden, utan i huvudsak tillämpar instruktioner som det får av moderföretaget.
- 134 När dotterbolaget inte har faktisk självbestämmanderätt vad beträffar sitt handlingsätt på marknaden kan förbuden i artikel 85.1 anses icke tillämpliga på förhållandena mellan dotterbolaget och moderbolaget med vilket det bildar en ekonomisk enhet.
- 135 Med beaktande av den så bildade enheten kan dotterbolagens agerande under vissa omständigheter tillskrivas moderbolaget.
- 136 Det är notoriskt att sökanden vid den aktuella tidpunkten var innehavare av hela aktiekapitalet i dessa dotterbolag eller i varje fall större delen därav.
- 137 Sökanden kunde på ett avgörande sätt utöva inflytande på dotterbolagens prispolitik på den gemensamma marknaden, och har faktiskt utnyttjat denna makt i samband med de tre ifrågavarande prishöjningarna.
- 138 De telexmeddelanden avseende 1964 års höjning som sökanden hade riktat till sina dotterbolag på den gemensamma marknaden utgjorde direkta order som för adressaternas räkning var bestämmande för vilka priser och andra försäljningsvillkor som dessa skulle tillämpa i förhållande till sina kunder.
- 139 I brist på uppgifter som tyder på motsatsen är det rimligt att anta att sökanden i samband med höjningarna 1965 och 1967 inte handlade annorlunda i förhållande till sina dotterbolag etablerade på den gemensamma marknaden.

- 140 Under dessa förhållanden kan det faktum att bolagen formellt är skilda åt som en följd av att de är särskilda juridiska personer inte hindra att de anses uppträda som en enhet med avseende på tillämpningen av konkurrensreglerna.
- 141 Därför är det faktiskt sökanden som har genomfört det samordnade förfarandet inom den gemensamma marknaden.
- 142 Det kan således fastslås att den invändning om obehörighet som anförts av sökanden saknar grund.
- 143 Sökanden har åberopat att beslutet inte är tillräckligt motiverat genom att förhållandet mellan moderbolaget och dotterbolagen inte angetts som grund för kommissionens behörighet.
- 144 Det förhållandet att ingen grund anförts för denna behörighet utgör inget hinder för att pröva beslutets lagenlighet.
- 145 Kommissionen är för övrigt inte skyldig att i sina beslut redovisa samtliga de argument som den senare kan tänkas åberopa för att bestrida invändningar om rättsstridighet som kan komma att göras mot dess rättsakter.
- 146 Denna invändning saknar således grund.

Böterna

- 147 Med hänsyn till antalet gånger och omfattningen av de otillåtna förfarandena som sökanden deltagit i samt följderna av dessa förfaranden på förverkligandet av den gemensamma marknaden för produkterna i fråga, är böterna väl avvägda i förhållande till svårighetsgraden hos överträdelsen av gemenskapens konkurrensregler.

Rättegångskostnader

- 148 I enlighet med artikel 69.2 i rättegångsreglerna skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna.
- 149 Sökanden har tappat målet.

150 Sökanden skall alltså förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna.

I målet har domstolen

beaktat rättegångshandlingarna,

hört referentens rapport,

hört parternas muntliga yttranden,

hört generaladvokatens förslag till avgörande,

beaktat Fördraget om upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen, särskilt artiklarna 85 och 173 i detta,

beaktat rådets förordning nr 17/62 av den 6 februari 1962,

beaktat kommissionens förordning nr 99/63 av den 25 juli 1963,

beaktat protokollet om stadgan för Europeiska ekonomiska gemenskapens domstol, och

beaktat rättegångsreglerna för Europeiska gemenskapernas domstol.

Mot den bakgrunden och på ovan angivna grunder beslutar

DOMSTOLEN

– med avslag på alla övriga mera omfattande eller motstridiga yrkanden – följande dom:

1. **Talan ogillas.**
2. **Sökanden skall ersätta rättegångskostnaderna i målet.**

ICI MOT KOMMISSIONEN

Lecourt

Mertens de Wilmars

Kutscher

Donner

Trabucchi

Monaco

Pescatore

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 14 juli 1972.

A. Van Houtte
Justitiesekreterare

R. Lecourt
Ordförande